AMMATTIKORKEAKOULUJEN OPINNÄYTETÖIDEN EETTISET SUOSITUKSET

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto
Arene ry

ARENE

AMMATTIKORKEAKOULUJEN OPINNÄYTETÖIDEN EETTISET SUOSITUKSET

Sisällys

JOHDANTO 3

TAVOITTEET 4

SOVELTAMINEN 4

SUOSITUKSET AMMATTIKORKEAKOULULLE 4

Opiskelijoiden ja opinnäytetyötä ohjaavien tutkimuseettinen koulutus 4

Asiantuntija-apu 5

Opinnäytetyösopimus 6

Opiskelijan oikeus laadukkaaseen ohjaukseen 6

Ohjaukseen liittyvien ongelmien ratkaisu 6

Henkilötietojen käsittely ja tietosuoja 7

Plagiaatintunnistus 7

HTK-loukkausepäilyjen käsittely 7

OPINNÄYTETYÖHÖN SOVELLETTAVA EETTINEN NORMISTO 8

HTK-ohje 8

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet 9

Tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot 9

Avoin tiede ja tutkimus / Avoin TKI-toiminta 10

Hyvä taiteellinen käytäntö 10

LAINSÄÄDÄNTÖ 11

EU:n tietosuoja-asetus 11

Tietosuojalaki 11

Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 12

Tekijänoikeuslaki 12

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 13

Hallintolaki 13

Oikeus yksityisyyden suojaan 13

OPISKELIJAN MUISTILISTA 14

OHJAAJAN MUISTILISTA 15

MUISTILISTOISTA TARKEMMIN 16

MITÄ LUPIA TARVITSET? -KAAVIO 26

JOHDANTO

Tähän asiakirjaan on kuvattu ammattikorkeakouluille suositukset eettisestä ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesta opinnäytetyöprosessista. Suositukset perustuvat lainsäädäntöön sekä tiedeyhteisön kansainvälisiin ja kansallisiin tutkimuseettisiin periaatteisiin, linjauksiin ja suosituksiin.

Arene julkaisi ensimmäiset opinnäytetyön eettiset suositukset toukokuussa 2018. Sen jälkeen sekä henkilötietojen suojaa koskeva lainsäädäntö että Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset suositukset ovat muuttuneet. Tämä uusi versio opinnäytetyön eettisistä suosituksista on päivitetty vastaamaan noita muutoksia.

Ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* -ohjetta (TENK 2012). Tässä ns. HTK-ohjeessa määritellään, mitä hyvä tieteellinen käytäntö on, miten sen loukkausepäilyt käsitellään sekä velvoitetaan ammattikorkeakoulut tarjoamaan tutkimuseettistä koulutusta opiskelijoilleen, opettajilleen ja muille asiantuntijoina käyttämilleen henkilöille.

Ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet myös TENK:n laatimiin humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisiin ohjeisiin ja järjestämään tutkimuksen eettisen ennakkoarvioinnin suosituksen mukaisesti (TENK 2009). Ohje on nyt päivitetty. TENKin uudet, Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa -ohje tuli voimaan 1.10.2019. Tutkimusyhteisöön kuuluvat organisaatiot sitoutuvat halutessaan ohjeeseen.

Edellä mainittujen ohjeiden lisäksi valmistelussa on hyödynnetty mm. Suomen Yliopistot UNIFI ry:n ja TENK:n yliopistoille laatimia "Tutkimuseettisiä näkökohtia väitöskirjan ohjaus- ja tarkastusprosessiin" -suosituksia (TENK 2016) ja eri ammattikorkeakoulujen eettisiä ohjeistuksia.

Suositukset on muotoiltu opiskelijan ja ohjaajan muistilistoiksi ja niitä avaavaksi tekstiksi. Muistilistojen lisäksi on esitetty suosituksia myös ammattikorkeakoululle organisaationa.

Alkuperäiset suositukset laati työryhmä, johon kuuluivat Jyrki Kettunen (Arcada, TENKin jäsen 31.1.2019 asti), Anne Kärki (SAMK), Susanna Näreaho (Metropolia, TENKin jäsen 1.2.2019 alkaen) ja Seliina Päällysaho (SeAMK). Sama ryhmä myös päivitti suositukset.

ARENE ry:n TKI-valiokunta hyväksyi suositukset kokouksessaan 12.09.2019.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on tutustunut suosituksiin ja todennut kokouksessaan 19.12.2019, että päivitettyjen Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisten suositusten tutkimuseettiset linjaukset ovat TENKin linjausten mukaisia.

Petri Raivo
Rehtori, Arenen TKI- valiokunnan puheenjohtaja

Petri Lempinen
Toiminnanjohtaja, Arene ry

TAVOITTEET

Suositusten tavoitteena on yhtenäistää ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöprosessia, edistää hyvää tieteellistä käytäntöä, ennaltaehkäistä tieteellistä epärehellisyyttä ja omalta osaltaan kohentaa opinnäytetöiden laatua.

SOVELTAMINEN

Kukin ammattikorkeakoulu päättää omasta opinnäytetyöprosessistaan, mutta nämä suositukset toimivat muistilistana siitä, mitä tutkimuseettisiä kysymyksiä opinnäytetöihin voi liittyä. Ammattikorkeakoulut voivat verrata omia ohjeitaan näihin suosituksiin ja toisaalta tarkentaa ja täsmentää suosituksia omissa ohjeissaan.

Suosituksissa otetaan kantaa opinnäytetyöprosessiin osallistuvien oikeuksiin, velvollisuuksiin ja vastuisiin tutkimuseettisestä näkökulmasta.

Suositukset on tarkoitettu ensisijaisesti tutkimuksellisille opinnäytteille, mutta niitä voidaan soveltuvin osin käyttää myös taidealojen opinnäytteisiin ja kehittämismenetelmiä käyttäviin opinnäytetöihin sekä soveltaen kaikkiin opiskeluun liittyviin (kirjallisiin) tehtäviin.

SUOSITUKSET AMMATTIKORKEAKOULULLE

Opiskelijoiden ja opinnäytetyötä ohjaavien tutkimuseettinen koulutus

TENKin HTK-ohjeen mukaan: "*Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulee huolehtia siitä, että hyvään tieteelliseen käytäntöön perehdyttäminen ja tutkimusetiikan opettaminen ovat kiinteä osa niiden antamaa perus- ja jatkokoulutusta. -- Hyvän tieteellisen käytännön turvaamiseksi korkeakoulujen tulee tarjota tutkimuseettistä täydennyskoulutusta myös opettajille ja opinnäytetöiden ohjaajille, tutkijoille, tutkimusryhmän johtajille sekä muille asiantuntijoille.*"

Koulutuksen tulee sisältää:

- kaikille tieteenaloille yhteisen hyvän tieteellisen käytännön periaatteet
- tutkimuksen yleiset ja tieteenalakohtaiset eettiset periaatteet
- tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaan (TKI) sovellettava lainsäädäntö
- ja edellä mainittujen periaatteiden merkitys tutkimuksen teon kannalta

Opinnäytetyön ohjaajan on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö
- Tieteelliseen käytäntöön liittyvät tutkijan ja ohjaajan vastuut
- Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten tunnusmerkit
- HTK – käsittely Suomessa ja mahdollinen seuraamus ammattikorkeakoulussa
- Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset erityispiirteet
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely
- Soveltuvin osin tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot ja käytännöt
- TKI-toimintaan sovellettava lainsäädäntö

Opinnäytetyön tekijän (AMK) on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö opinnäytetyöprosessissaan
- Tieteellisen käytännön vastuut
- Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen yleiset periaatteet
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely

Opinnäytetyön tekijän (YAMK) on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö
- Tieteelliseen käytäntöön liittyvät tutkijan ja ohjaajan vastuut
- Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten tunnusmerkit
- HTK – käsittely Suomessa ja mahdollinen seuraamus ammattikorkeakoulussa
- Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset erityispiirteet
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely
- TKI-toimintaan sovellettava lainsäädäntö
- Soveltuvin osin tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot ja käytännöt

Asiantuntija-apu

Ammattikorkeakoulut tarjoavat yksin tai mahdollisuuksien mukaan yhdessä asiantuntija-apua ja ohjeita opinnäytetyön ohjaajan ja opiskelijan tueksi juridisten ja eettisen kysymysten tunnistamiseen ja ratkaisemiseen. Asiantuntija-apua ja ohjeita tarvitaan erityisesti opinnäytetyösopimuksiin, henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan (ml. aineistojen, tulosten ja julkaisuiden pseudonymisointi ja anonymisointi).

Ammattikorkeakoulut hyödyntävät tutkimusetiikan tukihenkilöitään ja tietosuojavastaaviaan myös opinnäytetyöprosessin laadun varmistamiseen.

Opinnäytetyösopimus

Toimeksiantajan toiveiden ja opiskelijaa sitovien tieteen pelisääntöjen ristiriitaa pyritään vähentämään tekemällä ennen opinnäytetyön aloittamista yhteistyösopimus toimeksiantaja - ammattikorkeakoulu - opiskelija, missä sovitaan keskeisistä opinnäytetyöhön liittyvistä pelisäännöistä kuten:

- aiheesta ja aikataulusta
- ohjauksesta
- kustannuksista ja niiden korvaamisesta
- tausta-aineistosta ja sen käyttöoikeuksista
- opinnäytetyön yhteydessä syntyvän tutkimusdatan sekä tulosten omistus- ja käyttöoikeuksista (ml. mahdolliset korvaukset ja keksintöpalkkiot)
- salassapidettävästä ja muusta luottamuksellisesta aineistosta vs. opinnäytetyön julkisuus
- vastuusta ja vastuunrajoituksista
- tarvittaessa henkilötietojen käsittelystä

Opiskelijan oikeus laadukkaaseen ohjaukseen

Opinnäytetyön tekeminen on ensi sijaisesti opiskelijan oppimisprosessi, ja sen tulee edistää opiskelijan asiantuntijuutta, ammatillista kehittymistä ja työelämätaitoja. Pedagogisten periaatteiden mukaisesti opinnäytetyöprosessin keskeinen toimija on opiskelija. Ohjaava opettaja toimii oppimisprosessin tukijana, kannustajana ja laadunvarmistajana. Lisäksi toimeksiantaja nimeää opiskelijalle mentorin (työelämäohjaajan), jolta opiskelija saa tukea ja työelämänäkökulmaa yhteistyöprosessin aikana.

Ohjaajien (myös työelämäohjaajan) tulee olla hallintolain (434/2004) 28 §:n ja hyvän tieteellisen käytännön perusteella esteettömiä.

Jotta ohjauksen laadunvarmistus taataan, tulee ammattikorkeakoulun huolehtia siitä, että ohjaajalla on:

- riittävät edellytykset ja mahdollisuudet toimia oppimisprosessin ja opinnäytetyöprosessin tukijana
- riittävä opinnäytetyön alan tuntemus / aiheeseen liittyvä pätevyys
- lääketieteellisen tutkimuslain soveltamisalalla lain vaatima ammatillinen ja tieteellinen pätevyys

Ohjaukseen liittyvien ongelmien ratkaisu

Ohjaukseen liittyvät ongelmat tulee ratkaista siten, että ongelman käsittelyyn osallistuu opiskelijan ja ohjaajan lisäksi joku muu taho, esim. koulutuksesta vastaava hallintohenkilö.

Henkilötietojen käsittely ja tietosuoja

Tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain perusperiaatteena on rekisteröidyn oikeuksien turvaaminen. Tähän pyritään mm. rekisterinpitäjän velvoitteiden ja vastuun korostamisella ja niiden noudattamatta jättämisestä seuraavien seuraamusten tiukentumisella. Ammattikorkeakoulujen onkin huolehdittava, että em. periaate toteutuu myös opinnäytetöissä.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöprosessissa tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota henkilötietojen käsittelyyn ja tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden tietosuojan toteutumiseen. Ohjaajien ja opinnäytetyöntekijöiden osaamista tulee erityisesti vahvistaa koskien:

- henkilötietojen käsittelyperusteita ja käsittelyä (ml. tutkimuksen kannalta välttämättömien henkilötietojen tunnistaminen, kerääminen, tallennus, säilytys, tuhoaminen)
- tutkittavan informointia ja suostumusta (suostumus osallistua tutkimukseen ja suostumus henkilötietojen käsittelyperusteena ovat eri asioita)
- aineistojen, tulosten ja julkaisuiden pseudonymisointia ja anonymisointia.

Plagiaatintunnistus

Kaikki opinnäytetyöt tulee tarkistaa plagiaatintunnistusjärjestelmässä ennen kuin ne lähetetään tarkastajille arvioitaviksi. Jos opinnäytetyön tuloksia julkaistaan artikkeleina, tulee myös ne tarkistaa plagiaatintunnistusjärjestelmässä ennen julkaisijalle lähettämistä.

Järjestelmää tulee käyttää alkuperäisyyden tarkistuksen lisäksi apuvälineenä ohjattaessa opiskelijoita mm. lainausten ja lähdeviittausten hyvän tieteellisen käytännön ja tekijänoikeuslain mukaiseen käyttöön.

HTK-loukkausepäilyjen käsittely

Hyvän tieteellisen käytännön loukkauksilla tarkoitetaan epäeettistä tai epärehellistä toimintaa, joka vahingoittaa tutkimusta. Kaikissa opinnäytetöissä tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä.

Mikäli opinnäytetyöhön liittyy hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäily, opiskelijan tai ohjaajan tulee ilmoittaa asiasta ammattikorkeakoulun rehtorille. Hän päättää, onko asiassa syytä käynnistää HTK-prosessin mukainen esiselvitys.

Ammattikorkeakoulujen alempien tutkintojen HTK-loukkausepäilyt käsitellään ammattikorkeakoulun omassa prosessissa. Ammattikorkeakoulujen ylempien tutkintojen opinnäytteisiin liittyvät HTK-loukkausepäilyt tutkitaan ammattikorkeakoulun omassa prosessissa, jos opinnäytetyötä ei ole vielä hyväksytty. Jos YAMK-opinnäytetyö on jo hyväksytty

tai HTK-loukkauksesta epäilty niin vaatii, tutkitaan loukkausepäily HTK-ohjeen mukaisessa HTK-prosessissa.

Tiedeyhteisön itsesääntelyyn kuuluvassa HTK-loukkausepäilyjen tutkintaprosessissa ei selvitetä rikosoikeudellisia, tekijänoikeudellisia, henkilötietojen suojaan liittyviä, työoikeudellisia eikä muita oikeudellisia kysymyksiä, joita voi myös liittyä epäiltyyn loukkaukseen ja jotka tulee käsitellä juridisessa prosessissa.

OPINNÄYTETYÖHÖN SOVELLETTAVA EETTINEN NORMISTO

Tutkijalla on eettisiä ja moraalisia velvoitteita mm. tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä, tutkimusyhteisöä, ammattialaa, tutkimuksen rahoittajia ja yhteiskuntaa kohtaan.

Hyvää tieteellistä käytäntöä koskevat ohjeet ja suositukset ovat tutkijayhteisön itsesäätelyä, jolle lainsäädäntö määrittelee rajat. Tutkimusvilppi tai piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ovat paitsi hyvän tieteellisen käytännön vastaisia, mutta ne voivat olla myös lainvastaisia tekoja (TENK 2012). Ammattikorkeakoulun henkilöstön ja opiskelijoiden on soveltuvin osin tunnettava tätä itsesääntelynormistoa, kuten:

- Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012 (TENK 2012)
- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019 (TENK 2019)
- Tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot
- Avoin tiede ja tutkimus -toimintamalli

HTK-ohje

Suomalaisessa tiedeyhteisössä on sovittu yhteinen tutkimuseettinen ohje hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen loukkausepäilyjen käsittelemisestä ns. HTK-ohje (TENK 2012). HTK-ohje antaa kaikille tutkimuksen harjoittajille mallin hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sitä sovelletaan Suomessa kaikilla tieteenaloilla. Ohjeen tavoitteena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen ja tieteellisen epärehellisyyden ennaltaehkäiseminen tutkimusta harjoittavissa organisaatioissa, kuten yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Niiden tulee soveltuvin osin noudattaa ohjetta myös yritysten ja muiden tahojen kanssa tehtävässä kansallisessa ja kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä.

Vastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta kuuluu ensisijaisesti tutkijalle itselleen, mutta myös ohjaajille ja korkeakoulun/tutkimusyksikön johdolle. Tutkimusta – myös opinnäytetyötä - tehdessä on oltava rehellinen, huolellinen, avoin ja kunnioitettava muiden

tutkijoiden työtä. Tutkimus toteutetaan suunnitelmallisesti. Mahdolliset rahoituslähteet on ilmoitettava ja tutkimuksessa noudatetaan hyvää henkilöstö- ja taloushallintoa.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet

TENKin vuonna 2009 julkaisemiin Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisiin ohjeisiin sitoutuivat lähes kaikki ammattikorkeakoulut. Ohje on nyt päivitetty. TENKin uusi, Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa -ohje tuli voimaan 1.10.2019. Tutkimusyhteisöön kuuluvat organisaatiot sitoutuvat halutessaan ohjeeseen.

Tutkijaa ohjaavien yleisten eettisen periaatteiden lisäksi erityisesti ihmistä ja inhimillistä toimintaa koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet ottavat kantaa:

- tutkittavan kohteluun ja oikeuksiin, erityisesti tietoon perustuvaan suostumukseen osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen,
- tilanteeseen, missä alaikäinen tai vajaakykyinen on tutkittavana,
- henkilötietojen käsittelyyn tutkimuksessa,
- yksityisyyden suojaan tutkimusjulkaisussa ja
- tutkimusaineistojen avoimuuteen

Jos kyseessä on ihmiseen tai inhimilliseen toimintaan kohdistuva tutkimus, jolle olisi pitänyt tehdä eettinen ennakkoarviointi, eikä sitä ole tehty, kyseessä voi olla hyvän tieteellisen käytännön loukkaus. Se voidaan tarvittaessa selvittää hyvän tieteellisen käytännön (HTK) loukkauksia koskevien epäilyjen käsittelyprosessissa kuten TENKin HTK-2012 -ohjeessa on kuvattu.

Tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot

Joillakin aloilla on omia eettisiä normistoja ja toimielimiä, kuten Helsingin julistus, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE), Valtakunnallinen lääketieteellinen tutkimuseettinen toimikunta (TUKIJA) ja Biotekniikan neuvottelukunta (BTNK), jotka voivat antaa yksityiskohtaisia ammattieettisiä ohjeita esimerkiksi tutkijan ja tutkimuksen kohteen välisestä suhteesta.

Lääketieteellistä tutkimusta säätelee laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999), jossa on määritelty erikseen ihmiseen kohdistuva lääketieteellinen tutkimus, kliiniset lääketutkimukset jne. Tutkimuslaista tulevia vaatimuksia on kuvattu tarkemmin kohdassa “Lainsäädännön asettamat raamit”.

Avoin tiede ja tutkimus / Avoin TKI-toiminta

Tieteen avoimuus on aina ollut osa vastuullista tiedettä. Mutta yhteiskunnan odotukset ja uusi teknologia ovat laajentaneet käsitystä siitä, mitä tieteen avoimuus tarkoittaa. Carlos Moedasin, Euroopan komission tutkimusasioista vastaavan komissaarin, sanoin nyt on menossa: "A systemic change in the modus operandi of science and research".

Avoin tiede ja tutkimus -malli on kansainvälisesti merkittävä tapa edistää tiedettä ja lisätä tutkimuksen vaikuttavuutta yhteiskunnassa. Mm. OECD, Unesco, Euroopan komissio ja useat tieteelliset organisaatiot ja TKI-toiminnan rahoittajat ovat linjanneet tiedon avoimuuden periaatteita globaalien, monisyisten viheliäisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Avoin tiede ja tutkimus -hankkeessa luotiin oleellisia strategisia linjauksia (kuten Avoimen tieteen tiekartta) suomalaisen avoimen tieteen edistämiseksi. Uusia yhteisiä linjauksia ja toimintasuunnitelmia valmistellaan nyt tiedeyhteisön yhteistyönä Tieteellisten seurain valtuuskunnan koordinoimana. Lisätietoa: https://avointiede.fi/fi ja https://www.vastuullinentiede.fi/

ARENE ry on antanut suositukset avoimen tieteen ja tutkimuksen toimintamallien soveltamiseksi ammattikorkeakoulujen TKI-toiminnassa. Avoin TKI-toiminta pyrkii siihen, että projekteissa käytetyt menetelmät, aineistot, tulokset ja tuotokset ovat tutkimusetiikan ja juridiikan määrittämissä rajoissa kaikkien halukkaiden käytettävissä. Tavoitteena on parantaa TKI-toiminnan avoimuutta, laatua, luotettavuutta ja näkyvyyttä sekä edistää hankkeiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja uusien innovaatioiden syntyä.

Kaikki ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet ARENE ry:n Open Access -lausumaan, jonka mukaan ammattikorkeakouluissa tehdyt opinnäytetyöt tallennetaan kaikille avoimeen Theseus-julkaisuarkistoon.

Hyvä taiteellinen käytäntö

Hyvä taiteellinen käytäntö sisältää samoja elementtejä kuin hyvä tieteellinen käytäntö, esim. tekijänoikeuksien kunnioittamista ja plagioinnin ja hyväksyttävän lainaamisen välistä eroa. Esimerkiksi Laiho (2009 ja 2014) on kuvannut taiteen etiikkaa ja hyvää taiteellista käytäntöä filosofia.fi -portaalissa.

LAINSÄÄDÄNTÖ

Erityisesti opinnäytetyöprosessiin sovellettavaa TKI-toimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä ovat mm.:

- EU:n tietosuoja-asetus
- Tietosuojalaki
- Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
- Tekijänoikeuslaki
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta
- Hallintolaki
- Oikeus yksityisyyden suojaan (säädetään useissa eri säädöksissä)

EU:n tietosuoja-asetus

Tietosuoja-asetuksen tarkoituksena on lisätä henkilötietojen käsittelyn avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä vahvistaa rekisteröityjen oikeuksia valvoa henkilötietojensa käsittelyä. Asetuksen velvoitteiden noudattamista tuetaan tehokkaalla täytäntöönpanolla: asetuksessa on säädetty aiempaa sääntelyä tiukemmat seuraamukset asetuksen vastaisesta henkilötietojen käsittelystä. Valvontaviranomainen voi esimerkiksi määrätä henkilötietojen käsittelyyn liittyviä korjaavia toimenpiteitä ja hallinnollisia sakkoja.

Tietosuojalaki

Tietosuojalailla täydennetään ja täsmennetään EU:n tietosuoja-asetusta ja sen kansallista soveltamista.

Henkilötietojen käsittelylle tulee aina olla tietosuoja-asetuksen 6 artiklan mukainen käsittelyperuste. Tietosuojalain 4 § säädetään oikeudesta käsitellä henkilötietoja esim. tieteellistä tai historiallista tutkimusta ja tilastointia varten.

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen käsittely on lähtökohtaisesti kiellettyä. Erityisiä henkilötietoryhmiä ovat tiedot, joista ilmenee:

- rotu tai etninen alkuperä
- poliittisia mielipiteitä
- uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
- ammattiliiton jäsenyys
- terveyttä koskevia tietoja
- seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen
- henkilön tunnistamista varten käsitellyt geneettiset ja biometriset tiedot.

Jos tieteellisen tai historiallisen tutkimuksen tarkoituksen kannalta on välttämätöntä, voi tutkimusaineistossa käsitellä myös erityisiä henkilötietoryhmiä. Silloin rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän on huolehdittava erityisen tarkasti rekisteröidyn oikeuksista. Tietosuojalain (1050/2018) 6§ on lueteltu erityiset toimenpiteet, joilla rekisteröidyn oikeudet on suojattava.

Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta

Lääketieteellistä tutkimusta koskevat säännökset ovat tutkimuslaissa (488/1999 muutoksineen) ja sen nojalla annetussa asetuksessa (986/1999 muutoksineen).

Lääketieteellisellä tutkimuksella tarkoitetaan laissa sellaista tutkimusta, jossa puututaan ihmisen tai ihmisen alkion taikka sikiön koskemattomuuteen ja jonka tarkoituksena on lisätä tietoa terveydestä, sairauksien syistä, oireista, diagnostiikasta, hoidosta, ehkäisystä tai tautien olemuksesta yleensä. Ennen tutkimuslain tarkoittaman lääketieteellisen tutkimuksen aloittamista sille on haettava alueellisen lääketieteellisen eettisen toimikunnan puoltava lausunto.

Tutkimuslaissa määritellään mm.

- tutkittavan edun ja hyvinvoinnin asettaminen aina tieteen ja yhteiskunnan etujen edelle
- tutkittavalle aiheutuvien riskien ja haittojen ehkäiseminen
- toimenpiteiden toteuttamisessa tulee olla suurempi terveydellinen tai tieteellinen hyöty kuin tutkittavalle aiheutuvat riskit ja haitat
- tutkimuksesta vastaavan velvollisuudet ja edellytykset
- tutkittavan suostumus; kirjallinen ja tietoon perustuva
- vajaakykyinen, alaikäinen tutkittavana
- henkilötietojen käsittely

Tutkimusasetelmasta riippuen saattaa sovellettaviksi tulla myös mm. laki potilaan asemasta ja oikeuksista ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

Tekijänoikeuslaki

Tutkimusaineistoja, tuloksia ja julkaisuja koskevat tekijänoikeuslain säännökset. Tekijänoikeuden alaisen aineiston käyttäminen edellyttää oikeudenhaltijan lupaa, elleivät rajoitussäännökset toisin määrää. Kun opinnäytetyön tausta-aineistona käytetään toisten omistamia aineistoja, menetelmiä tai tuloksia, tulee niiden alkuperä, tekijät ja lähteet mainita hyvän tutkimustavan mukaisesti ja lainsäädäntöä noudattaen.

Oikeudet tekijänoikeuden alaisiin tutkimustuloksiin kuuluvat tekijöille, ellei nimenomaisesti toisin ole sovittu ja oikeuksia siirretty. TKI-hankkeiden yhteydessä yhteistyöosapuolten kesken tehdään sopimuksia, joissa sovitaan sekä tekijänoikeuslain alaisten, että muilla

immateriaalioikeuksilla suojattujen tutkimusaineistojen ja tulosten omistuksesta ja käyttämisestä.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

Kaikissa ammattikorkeakouluissa tutkintotodistuksen saamiseen johtaneet opinnäytetyöt ovat julkisuuslain nojalla viranomaisen asiakirjoja, jotka ovat julkisia, ellei muutoin ole erikseen säädetty.

Hallintolaki

Hallintolain 28 § olevia esteellisyysperusteita sovelletaan kaikessa ammattikorkeakoulun toiminnassa (ammattikorkeakoululaki 21 § 1 mom.).

Esteellisyyssäännökset koskevat opintosuoritusten kuten opinnäytteiden osalta lähinnä arvostelijaa ja tarkastajia, mutta myös monijäsenisten hallintoelinten (esim. tutkintolautakunta, oikeusturvalautakunta) jäseniä.

Opiskelijan suorituksen arvioinnissa esteellisyys perustuu hallintolain 28 § kohtien 1 ja 7 perusteisiin, eli opettaja on asianosaisjäävi tai luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu.

Oikeus yksityisyyden suojaan

Yksityisyyden suojasta säädetään Suomessa useassa laissa mm. Suomen perustuslaissa perusoikeutena, julkisuuslaissa eli laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004), ja tietossuojalaissa (1.1.2019) sekä EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa ja tietoyhteiskuntakaaressa (917/2014).

Opinnäytetyön tekijän tulee työtä raportoidessaan huomioida myös yksityisyyden suojan toteutuminen ja huomioida, että tutkimukseen osallistuvien kautta saatetaan välillisesti tunnistaa muita henkilöitä.

OPISKELIJAN MUISTILISTA

1. Olen selvittänyt esteellisyyteni
2. Olen perehtynyt opinnäytetyöni aiheeseen
3. Olen yhdessä ohjaajani kanssa punninnut työn edellyttämät resurssit
4. Olen tutustunut tutkimuseettisiin ohjeistuksiin
5. Olen tutustunut henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyviin periaatteisiin ja ammattikorkeakouluni ohjeisiin
6. Olen yhdessä ohjaajani kanssa selvittänyt, tarvitseeko opinnäytetyöni eettisen ennakkoarvioinnin ja/tai tutkimuslupia sekä tarpeen mukaan nämä hankkinut
7. Olen yhdessä ohjaajani ja yhteistyökumppaneiden kanssa solminut tarvittavat sopimukset
8. Opinnäytetyöni ja mahdollisten muiden opinnäytteeseeni liittyvien julkaisujen kirjoittajuudesta ja tekijyydestä on sovittu
9. Opinnäytetyöni aineistojen säilyttämisestä sekä omistus- ja käyttöoikeuksista on sovittu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla
10. Olen ilmoittanut opinnäytetyöhöni liittyvän rahoituksen ja muut merkitykselliset sidonnaisuudet
11. Olen tietoinen, että opinnäytetyö tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä
12. Ymmärrän, että opinnäytetyöni on julkinen asiakirja
13. Minulla on oikeus laadukkaaseen opinnäytetyöprosessiin

OHJAAJAN MUISTILISTA

1. Olen selvittänyt esteellisyyteni
2. Ohjaan opinnäytetyön asiantuntevasti
3. Opinnäytetyön toteutukseen on riittävät resurssit
4. Opinnäytetyössä noudatetaan tutkimuseettisiä ohjeistuksia
5. Opinnäytetyössä noudatetaan henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyvää lainsäädäntöä
6. Ennen opinnäytetyön aloittamista opinnäytetyölle on tarvittaessa haettu eettisen toimikunnan puoltava lausunto ja asianmukaiset tutkimusluvat
7. Yhdessä opiskelijan, ammattikorkeakoulun edustajan ja mahdollisten yhteistyökumppaneiden kanssa on solmittu tarvittavat sopimukset
8. Opiskelijan kanssa on sovittu tarvittaessa opinnäytetyöhön liittyvien julkaisujen kirjoittajuudesta ja tekijyydestä
9. Opinnäytetyön aineistojen säilyttämisestä sekä omistus- ja käyttöoikeuksista on sovittu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla
10. Opinnäytetyöhön liittyvä rahoitus ja muut merkitykselliset sidonnaisuudet on ilmoitettu
11. Opinnäytetyö tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä ja opiskelija on tästä tietoinen
12. Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja opiskelija ja yhteistyökumppani ovat tästä tietoisia
13. Opiskelijalla on oikeus laadukkaaseen opinnäytetyöprosessiin

MUISTILISTOISTA TARKEMMIN

1. Olenko esteellinen?

Esteellisyys tarkoittaa sitä, että henkilö on käsiteltävään asiaan, sen asianosaisiin tai asiassa tehtävän ratkaisun vaikutuspiiriin muuten kuuluviin henkilöihin sellaisessa suhteessa, joka saattaa vaarantaa hänen puolueettomuutensa. Esteellisyyden kannalta riittää, että puolueettomuus on objektiivisesti ajatellen saattanut vaarantua.

Kaikessa ammattikorkeakoulun toiminnassa **sovelletaan hallintolain esteellisyyssäännöksiä** (ammattikorkeakoululaki 21 § 1 mom.). Esteellisyyssäännökset koskevat sekä hallintoelinten jäsenten että yksittäisen työntekijän toimintaa kaikessa ammattikorkeakoulun päätöksenteossa ja asioiden valmistelussa sekä asiantuntijana toimimisessa.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa -ohjeen (TENK, HTK-ohje 2012) mukaan

"tutkijat pidättäytyvät kaikista tieteeseen ja tutkimukseen liittyvistä arviointi- ja päätöksentekotilanteista, jos on syytä epäillä heidän olevan esteellisiä. Tämä koskee tutkijoita myös heidän toimiessaan opettajina, ohjaajina tai asiantuntijoina".

Joillakin **aloilla on omia eettisiä normistoja** ja toimielimiä, jotka voivat antaa yksityiskohtaisempia ammattieettisiä ohjeita esimerkiksi tutkijan ja tutkimuksen kohteen välisestä suhteesta.

Lisätietoa: Ammattikorkeakoululaki (932/2014)

Hallintolaki (434/2003)

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (HTK-ohje) 2012

2. Olenko perehtynyt riittävästi aiheeseen?

AMK ja YAMK opinnäytetyö on työelämä- ja käytäntölähtöinen, itsenäinen tutkimus-, suunnittelu- tai selvitystyö opiskelijan oman koulutusalan osa-alueelta. Opinnäytetyö voi olla soveltava tutkimus, tuote-, palvelu- tai muu työelämän kehittämisprojekti. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry., 2015.)

Eri koulutusaloilla on erilaisia ohjeita ja suosituksia siitä, missä opintojen vaiheessa opiskelijalla riittävästi osaamista, jotta hän voi aloittaa opinnäytetyön. Tutkinto-ohjelmien opetussuunnitelmiin kuuluu myös opinnäytetyöprosessia tukevia opintoja.

Valitse opinnäytetyösi siltä aihealueelta, jolle ammattiopintosi ovat painottuneet. Aihe voi olla myös monialainen, koulutusalat ylittävä. Keskustele sinua kiinnostavasta aiheesta ja sen

valinnasta ja rajaamisesta esim. tutoropettajan, koulutusvastaavan, koulutuspäällikön tai yliopettajan kanssa.

Opinnäytetyön tekeminen on ensi sijaisesti opiskelijan oppimisprosessi, ja sen tulee edistää opiskelijan asiantuntijuutta, ammatillista kehittymistä ja työelämätaitoja. Opinnäytetyöprosessissa keskeinen toimija on opiskelija. Ohjaaja toimii tukijana, kannustajana ja laadunvarmistajana.

Ammattikorkeakoulun ohjaaja ohjaa opinnäytetyöprosessia ja huolehtii siitä, että opinnäytetyö vastaa AMK/YAMK opinnäytetyön kriteereitä.

Yhteistyökumppanilta tulee nimetä opiskelijalle mentori tms. opinnäytetyön ohjaaja, jolta opiskelija saa tukea ja työelämänäkökulmaa.

3. Ovatko resurssit riittävät?

Aiheen rajauksessa ja opinnäytetyösuunnitelmassa opiskelijan ja ohjaajan tulee arvioida työn toteuttamiseen tarvittavat resurssit (mm. henkilö- ja laiteresurssit, kustannukset) ja aikataulu ja varmistaa niiden saatavuus.

Tutkimuksesta vastaavan tutkijan tieteellistä pätevyyttä voidaan määritellä lailla, kuten tehdään laissa lääketieteellisestä tutkimuksesta. Myös tutkimuksen mahdollinen rahoittaja arvioi rahoituspäätöstä tehdessään tutkimusryhmän tieteellistä osaamista.

4. Tunnenko tutkimusetiikkaa?

Opinnäytetyön ohjaava opettaja vastaa siitä, että hänen ohjattavansa perehtyy tutkimuseettisiin periaatteisiin. Ohjaajan on välitettävä ohjattavalleen tieto tutkimusprosessiin liittyvistä keskeisistä eettisistä periaatteista ja lupamenettelyistä.

Opinnäytetyön tekijä on itse vastuussa työnsä eettisyydestä.

Yhteistyötahon tulee hyväksyä, että opinnäytetyön tekemisessä noudatetaan hyvän tutkimuskäytännön periaatteita ja alan ammattieettisiä ohjeita sekä soveltuvaa lainsäädäntöä.

Opinnäytetyön ohjaajan on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö
- Tieteelliseen käytäntöön liittyvät tutkijan ja ohjaajan vastuut
- Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten tunnusmerkit
- HTK –loukkausepäilyjen käsittely Suomessa ja mahdollinen seuraamus ammattikorkeakoulussa
- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely
- Soveltuvin osin tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot ja käytännöt

Opinnäytetyön tekijän (AMK) on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö opinnäytetyöprosessissaan
- Tieteellisen käytännön vastuut
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely

Opinnäytetyön tekijän (YAMK) on hallittava:

- Hyvä tieteellinen käytäntö
- Tieteelliseen käytäntöön liittyvät tutkijan ja ohjaajan vastuut
- Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten tunnusmerkit
- HTK –loukkausepäilyjen käsittely Suomessa ja mahdollinen seuraamus ammattikorkeakoulussa
- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet
- Eettisen ennakkoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakkoarviointimenettely
- Soveltuvin osin tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot ja käytännöt

Lisätietoa: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (HTK-ohje) 2012

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa

Oman ammattikorkeakoulun tutkimusetiikan tukihenkilö

Oman ammattikorkeakoulun ihmisteiden eettinen toimikunta

5. Käsittelenkö henkilötietoja?

- Henkilötiedolla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan henkilöön liittyviä tietoja. Henkilötiedon määritelmään kuuluvat sellaiset tiedot, joiden avulla henkilö voidaan tunnistaa suoraan, mutta myös sellaiset tiedot, joiden avulla henkilö voidaan tunnistaa välillisesti tai epäsuorasti huomioiden kohtuullisen todennäköisesti käytettävissä olevat keinot.
- Henkilötietojen käsittelylle pitää olla aina tietosuoja-asetuksen tai tietosuojalain mukainen käsittelyperuste. Jos perustetta ei ole, ei henkilötietoja saa käsitellä. Vain käsittelyn tarkoituksen kannalta tarpeellisia tietoja saa käsitellä.
- Erityisiä henkilötietoryhmiä ovat tiedot, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys, terveyttä koskevia tietoja, seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen, henkilön tunnistamista varten käsitellyt geneettiset ja biometriset tiedot. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen käsittely on lähtökohtaisesti kiellettyä.
- Jos tieteellisen tai historiallisen tutkimuksen tarkoituksen kannalta on välttämätöntä, voi tutkimusaineistossa käsitellä myös erityisiä henkilötietoryhmiä. Silloin

rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän on huolehdittava erityisen tarkasti rekisteröidyn oikeuksista. Tietosuojalain (1050/2018) 6§ on lueteltu erityiset toimenpiteet, joilla rekisteröidyn oikeudet on suojattava. Yksi näistä toimenpiteistä on tietosuojaa koskeva vaikutustenarviointi.

- Älä käsittele henkilötietoja, ellei sinulla ole tietosuoja-asetuksen tai tietosuojalain mukaista käsittelyperustetta
- Mieti, minkä henkilötietoryhmien käsittely on välttämätöntä
- Jos henkilötietojen käsittely on tarpeellista, pyydä tutkittavilta suostumus
- Suunnittele tietojen käsittelyn elinkaari etukäteen ja kuvaa se ymmärrettävästi tietosuojaselosteeseen
- Mieti yhdessä ohjaajasi kanssa, säilytetäänkö aineisto opinnäytetyön valmistumisen jälkeen uudelleen käyttöä varten vai tuhotaanko se. Jos aineisto on tarkoitus säilyttää, pyydä siihenkin lupa tutkittavilta
- Huolehdi tietosuojasta ja tietoturvasta koko käsittelyn ajan
- Koodaa tutkimusaineisto mahdollisimman varhain esim. peitenimillä (pseudonymisointi)
- Kun opinnäytetyö on hyväksytty ja muutoksenhakuaika on päättynyt, tuhoa henkilötietoja sisältävä aineisto
- Jos aineisto voisi olla hyödyllinen uudelleen käytettynä, poista siitä tunnistetiedot peruuttamattomasti (anonymisointi) ja tallenna ohjaajasi kanssa korkeakoulunne ohjeiden mukaisesti
- Varmista, että myös julkaisut on anonymisoitu!

Lisätietoa: Tietosuojalaki (1050/2018)

Tietoarkiston aineistonhallinnan käsikirja

Oman ammattikorkeakoulusi tietosuojaohjeet

6. Tarvitsenko eettisen ennakkoarvioinnin tai tutkimuslupia?

Opinnäytetyön suunnitelmassa opiskelijan ja ohjaajan tulee pohtia työn eettisyyttä ja sitä, tarvitaanko eettistä ennakkoarviointia ja/tai tutkimuslupia.

Eettinen ennakkoarviointi toimii työn toteuttajan apuna ja tukena tutkittavaan mahdollisesti kohdistuvan riskin tai haitan tunnistamisessa ja välttämisessä, mutta se ei siirrä toimikunnalle vastuuta työn eettisestä toteuttamisesta.

Jos opinnäyte suunnitellaan toteutettavaksi tavalla, joka kuuluu eettisen ennakkoarvioinnin piiriin tai siihen tarvitaan tutkimuslupia, opiskelija hakee ennakkoarviointia eettiseltä toimikunnalta ja/tai tutkimuslupia yhdessä ohjaajansa kanssa.

Eettinen toimikunta määräytyy tutkimusasetelman ja tutkijan toimipaikan mukaan.

Lääketieteellinen tutkimus

Kun tutkimuksessa puututaan ihmisen koskemattomuuteen ja tarkoituksena on lisätä tietoa terveydestä, sairauksien syistä, oireista, diagnostiikasta, hoidosta, ehkäisystä tai tautien olemuksesta yleensä mukaan lukien ihmiseen koskemattomuuteen puuttuva hoito- ja terveystieteellinen tutkimus, liikuntatieteellinen tutkimus ja ravitsemustieteellinen tutkimus, tutkimus kuuluu lääketieteellistä tutkimusta koskevan lain piiriin. Tällöin tutkimukselle on haettava eettinen ennakkoarviointi lääketieteelliseltä eettiseltä toimikunnalta.

Lisätietoa: Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta
Lääketieteellisen tutkimuslain mukainen lääketieteellinen eettinen toimikunta

Ihmiseen kohdistuva tutkimus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on antanut ohjeistuksen ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista.

Tutkijaa ohjaavien yleisten eettisen periaatteiden lisäksi erityisesti ihmistä ja inhimillistä toimintaa koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet ottavat kantaa:

- tutkittavan kohteluun ja oikeuksiin, erityisesti tietoon perustuvaan suostumukseen osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen
- tilanteeseen, missä alaikäinen tai vajaakykyinen on tutkittavana
- henkilötietojen käsittelyyn tutkimuksessa
- yksityisyyden suojaan tutkimusjulkaisussa
- tutkimusaineistojen avoimuuteen

Tutkijan tukena tutkittavalle mahdollisesti koituvan haitan ennakoinnissa ja vahingon välttämisessä toimii eettinen ennakkoarviointi. Siinä tutkijan kotiorganisaation eettinen toimikunta arvioi tutkimukseen osallistumisen mahdollisia haittoja suhteessa tutkimuksella saatavaan tietoarvoon.

TENKin ohjeen mukaan tutkijan tulee pyytää eettinen ennakkoarviointi, jos:

- tutkimukseen osallistumisessa poiketaan tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta
- tutkimuksessa puututaan fyysiseen koskemattomuuteen
- tutkimus kohdistuu alle 15-vuotiaisiin ilman huoltajan erillistä suostumusta
- tutkimuksessa esitetään tutkittavalle poikkeuksellisen voimakkaita ärsykkeitä
- tutkimuksella on riski aiheuttaa tutkittaville tai heidän läheisilleen normaalin arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa
- tutkimuksen toteuttaminen voi merkitä turvallisuusuhkaa tutkittavalle tai tutkijalle tai heidän läheisilleen

Lisätietoa: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa

Oman ammattikorkeakoulusi tutkimusetiikan tukihenkilö

Oman ammattikorkeakoulusi ihmistieteiden eettinen toimikunta

Tutkimuslupa

Jos tutkimuksen kohteena on organisaatio, organisaation toiminta tai sen edustajat (esim. henkilökunta tai opiskelijat), on hyvän tutkimustavan mukaista pyytää organisaatiolta tutkimuslupa. Lupakäytännöt ja luvan myöntämisen edellytykset vaihtelevat organisaatioittain, ja tarvittavista luvista on hyvä sopia viimeistään opinnäytetyösopimusta tehdessä. Vaikka kohdeorganisaatio myöntää tutkimusluvan, niin osallistumisesta tutkimukseen, esim. haastatteluun tai kyselyyn, kukin tutkittava päättää itse ja antaa suostumuksensa henkilökohtaisesti.

7. Ovatko sopimukset kunnossa?

Ammattikorkeakoulussa tehtävät opinnäytetyöt ovat pääosin työelämälähtöisiä tutkimus- tai kehittämishankkeita, ja aito yhteistyö työelämän kanssa on keskeistä läpi koko opinnäytetyöprosessin. Ennen opinnäytetyön aloittamista tehdään yhteistyösopimus toimeksiantaja - ammattikorkeakoulu - opiskelija, missä sovitaan keskeisistä opinnäytetyöhön liittyvistä pelisäännöistä kuten:

- aiheesta ja aikataulusta
- ohjauksesta
- kustannuksista ja niiden korvaamisesta
- tausta-aineistosta ja sen käyttöoikeuksista
- opinnäytetyössä syntyvistä tutkimusaineistoista, tuloksista sekä niiden omistus- ja käyttöoikeuksista (ml. mahdolliset korvaukset ja keksintöpalkkiot)
- salassapidettävästä ja muusta luottamuksellisesta aineistosta vs. opinnäytetyön julkisuus
- vastuusta ja vastuunrajoituksista
- henkilötietojen käsittelystä (tarvittaessa)

8. Opinnäytetyön tulokset ja julkaisut

Opiskelija laatii opinnäytetyöstä ammattikorkeakoulunsa opinnäytetyöohjeen mukaisen teoksen, jonka tekijänoikeudet syntyvät opiskelijalle. Opiskelija voi (halutessaan) luovuttaa taloudelliset tekijänoikeutensa edelleen. Yhteistyötahon käyttöoikeuksista sovitaan yhteistyösopimuksessa. Yhteistyötaho ilmoittaa kuitenkin aina opinnäytetyön tuloksia julkaistessaan, että ne on aikaansaatu opinnäytetyöprojektissa mainiten opinnäytetyön

laatineen opiskelijan/ opiskelijoiden sekä ohjaajien nimet niin kuin hyvä tapa edellyttää (Tekijänoikeuslain 3§:n 1 momentti).

Varsinaisen opinnäytetyöteoksen lisäksi opinnäytetyöntekijä saattaa tuottaa työssään aineistoja, joita myös koskee tekijänoikeussuoja. Jos aineistot tuotetaan yhdessä esim. ohjaajan, tutkijoiden, työelämän yhteistyötahon tai muiden opiskelijoiden kanssa, sovitaan niiden omistuksesta ja käytöstä etukäteen kirjallisesti esim. osana yhteistyösopimusta. Aineistojen tekijyydestä sopimiseen voidaan soveltaa TENKin ohjetta tieteellisten julkaisuiden tekijyydestä sopimiseen.

Tekijänoikeuslain mukainen tekijyys liittyy selkeästi tuotettuun tekstiin tai esimerkiksi tutkimuksen osana julkaistuun tietokoneohjelmaan tai kuvioon. Sen sijaan *tieteelliseen tutkimukseen ja hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyvä tekijyys tai kirjoittajuus* on laajempi käsite ja siihen vaikuttaa osallisuus tutkimustyöhön kuten tutkimuksen ideointiin, suunnitteluun tai aineiston analysointiin. Tekijyys tuo tunnustuksen tutkimustyöhön osallistumisesta, ja se tuo mukanaan vastuun työn sisällöstä, esim. julkaisussa kuvatun tutkimuksen sisällöstä ja tuloksista.

Jos opinnäytetyön tuloksia julkaistaan muussa muodossa kuin varsinaisena opinnäytetyönä, sovitaan tekijyydestä tai kirjoittajuudesta etukäteen esim. noudattaen lääketieteellisten tiedelehtien päätoimittajien (ICMJE) kirjoittajuuden määrittelyn kriteereitä:

1. merkittävä (engl. substantial) osallistuminen tutkimuksen ideointiin ja suunnitteluun, aineiston keräämiseen tai aineiston analysoimiseen ja tulkintaan
2. artikkelin luonnosteleminen tai sen kriittinen tarkistaminen siten, että on merkittävästi vaikuttanut sen sisältöön
3. lopullisen julkaistavan version hyväksyminen
4. vastuun ottaminen työn jokaisesta vaiheesta varmistaen, että hyvää tieteellistä käytäntöä on noudatettu työn kaikissa vaiheissa.

Kyseisen ICMJE:n suosituksen mukaan kaikilla niillä henkilöillä, jotka täyttävät kriteeristön kohdan yksi, pitää olla halutessaan mahdollisuus kirjoittajuuteen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa opiskelija on jo valmistunut ja hänen opinnäytetyönsä pohjalta kirjoitetaan artikkeli, valmistuneelta on tiedusteltava halukkuutta osallistua artikkelin kirjoittamiseen.

Opinnäytetyöhön mahdollisesti sisältyvistä *teollisoikeuksista*, niiden luovutuksista, käyttöoikeuksista ja mahdollisista korvauksista sovitaan yhteistyösopimuksessa. Kuitenkin jos opiskelija on osallisena keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan opiskelija aina keksijänä.

Lisätietoa: Tieteellisten julkaisujen tekijyydestä sopiminen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan suositukset 2018

9. Huolehdinhan aineistojen tallentamisesta ja avaamisesta tai tuhoamisesta?

Tutkimuksellinen opinnäytetyö suunnitellaan ja toteutetaan ja siitä raportoidaan sekä siinä syntyneet tietoaineistot tallennetaan tai tuhotaan tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla.

Noudata ammattikorkeakoulusi voimassa olevia tietoturva- ja tietosuojaohjeita, aineistonhallintaohjeita sekä kutakin palvelua koskevia käyttösääntöjä.

10. Muistanhan ilmoittaa sidonnaisuuksista?

Yksi hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia on, että rahoituslähteet ja tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset muut sidonnaisuudet ilmoitetaan asianosaisille ja tutkimukseen osallistuville ja raportoidaan tutkimuksen tuloksia julkaistaessa.

11. Enhän lainaa luvatta?

Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää perustietoja tieteellisestä kirjoittamisesta ja viittauskäytänteistä.

Plagioinnilla eli luvattomalla lainaamisella tarkoitetaan toisen henkilön tuotannon vilpillistä käyttöä ilman alkuperäisen lähteen asianmukaista kertomista. Plagiointi on tekijänoikeuslaissa kielletty. Plagiointi on yleisin tutkimusvilppi, ja sen ehkäisemiseksi ja tunnistamiseksi myös opinnäytteet tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä ennen niiden hyväksymistä. Mikäli opinnäytetyöhön saattaa sisältyä plagiointia, ohjaajan velvollisuus on ilmoittaa asiasta ammattikorkeakoulun rehtorille. Hän päättää, onko asiassa syytä käynnistää HTK-prosessin mukainen esiselvitys.

Hyvässä tieteellisessä käytännössä on varsinaisen plagioinnin lisäksi määritelty myös laajempi käsite, eli anastaminen, mikä tarkoittaa toisen henkilön tutkimustuloksen, -idean, -suunnitelman, -havaintojen tai -aineiston oikeudetonta esittämistä tai käyttämistä omissa nimissä.

Mikäli opinnäytetyöprosessissa herää epäily anastamista, opiskelijan tai ohjaajan tulee ilmoittaa asiasta ammattikorkeakoulun rehtorille. Hän päättää, onko asiassa syytä käynnistää HTK-prosessin mukainen esiselvitys.

Tiedeyhteisön itsesääntelyyn kuuluvassa HTK-loukkausepäilyjen tutkinnassa ei selvitetä rikosoikeudellisia, tekijänoikeudellisia tai muita oikeudellisia kysymyksiä, joita voi myös liittyä väitettyyn loukkaukseen ja jotka käsitellään tuomioistuimessa.

12. Opinnäytetyö on julkinen asiakirja

Ammattikorkeakoulussa laadittu ja tutkintotodistuksen saamiseen johtava opinnäytetyö on julkisuuslain nojalla viranomaisen asiakirja, joka on julkinen, ellei muutoin ole erikseen säädetty (Suomen perustuslaki 12.2 §; julkisuuslaki 1 §).

Ammattikorkeakoulut noudattavat opetus- ja kulttuuriministeriön ohjetta, jonka mukaan opinnäytteisiin ei sisällytetä salassa pidettävää aineistoa, ja opinnäytteet ovat julkisia heti hyväksymisen jälkeen (Opetusministeriön kirje ammattikorkeakouluille 28.1.2004, Dnro 3/500/2004)

Ensisijaisesti opiskelija tallentaa työnsä kaikille avoimeen Theseus-julkaisuarkistoon, tai vaihtoehtoisesti opiskelija toimittaa painetun version työstään ammattikorkeakoulun kirjastoon ja kirjasto luetteloi sen kokoelmiinsa.

Opiskelija huolehtii siitä, että arvioitavaan ja julkaistavaan opinnäytetyöhön ei sisällytetä lain mukaan salassapidettäviä tietoja, kuten henkilötietoja, tai yhteistyösopimuksessa määritettyjä liike- ja ammattisalaisuuksia.

Ohjaavat opettajat ovat velvollisia pitämään luottamuksellisina ja salassa kaikki lain mukaan salassapidettävät tiedot sekä yhteistyötahon liike- ja ammattisalaisuudet (julkisuuslaki 24 §).

Opiskelijan opinnäytetyön esitys opinnäytetyöseminaarissa tai vastaavassa opinnäytetyön esittelytilaisuudessa on aina julkinen. Ohjaava opettaja, yhteistyötaho ja opiskelija määrittävät yhdessä esityksen sisällön siten, että esitys ei loukkaa henkilötietojen suojaa tai yhteistyösopimuksen salassapitoehtoja.

Lisätietoa: Julkisuuslaki (621/1999)

13. Ongelmia..?

Opinnäytetyön tekeminen on ensi sijaisesti opiskelijan oppimisprosessi, ja sen tulee edistää opiskelijan asiantuntijuutta, ammatillista kehittymistä ja työelämätaitoja. Opinnäytetyöprosessissa keskeinen toimija on opiskelija. Ohjaaja toimii tukijana, kannustajana ja laadunvarmistajana. Opiskelijalla on oikeus laadukkaaseen ohjaukseen.

Ohjaukseen liittyvien ongelmien käsittelyyn osallistuu opiskelijan ja ohjaajan lisäksi joku muu taho, esim. koulutuksesta vastaava hallintohenkilö.

HTK-loukkausepäily

Mikäli opinnäytetyöhön liittyy hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäily, opiskelijan tai ohjaajan tulee ilmoittaa asiasta ammattikorkeakoulun rehtorille. Hän päättää, onko asiassa syytä käynnistää HTK-prosessin mukainen esiselvitys.

Ammattikorkeakoulujen alempien tutkintojen HTK-loukkausepäilyt käsitellään ammattikorkeakoulun omassa prosessissa. Ammattikorkeakoulujen ylempien tutkintojen opinnäytteisiin liittyvät HTK-loukkausepäilyt tutkitaan ammattikorkeakoulun omassa prosessissa, jos opinnäytetyötä ei ole vielä hyväksytty. Jos YAMK-opinnäytetyö on jo hyväksytty tai HTK-loukkauksesta epäilty niin vaatii, tutkitaan loukkausepäily HTK-ohjeen mukaisessa HTK-prosessissa.

Tiedeyhteisön itsesääntelyyn kuuluvassa HTK-loukkausepäilyjen tutkinnassa ei selvitetä rikosoikeudellisia, tekijänoikeudellisia, henkilötietojen suojaan liittyviä tai muita oikeudellisia kysymyksiä, joita voi myös liittyä epäiltyyn loukkaukseen ja jotka käsitellään tuomioistuimessa.

MITÄ LUPIA JA LAUSUNTOJA TARVITSET IHMISEEN KOHDISTUVASSA TKI-TOIMINNASSA?

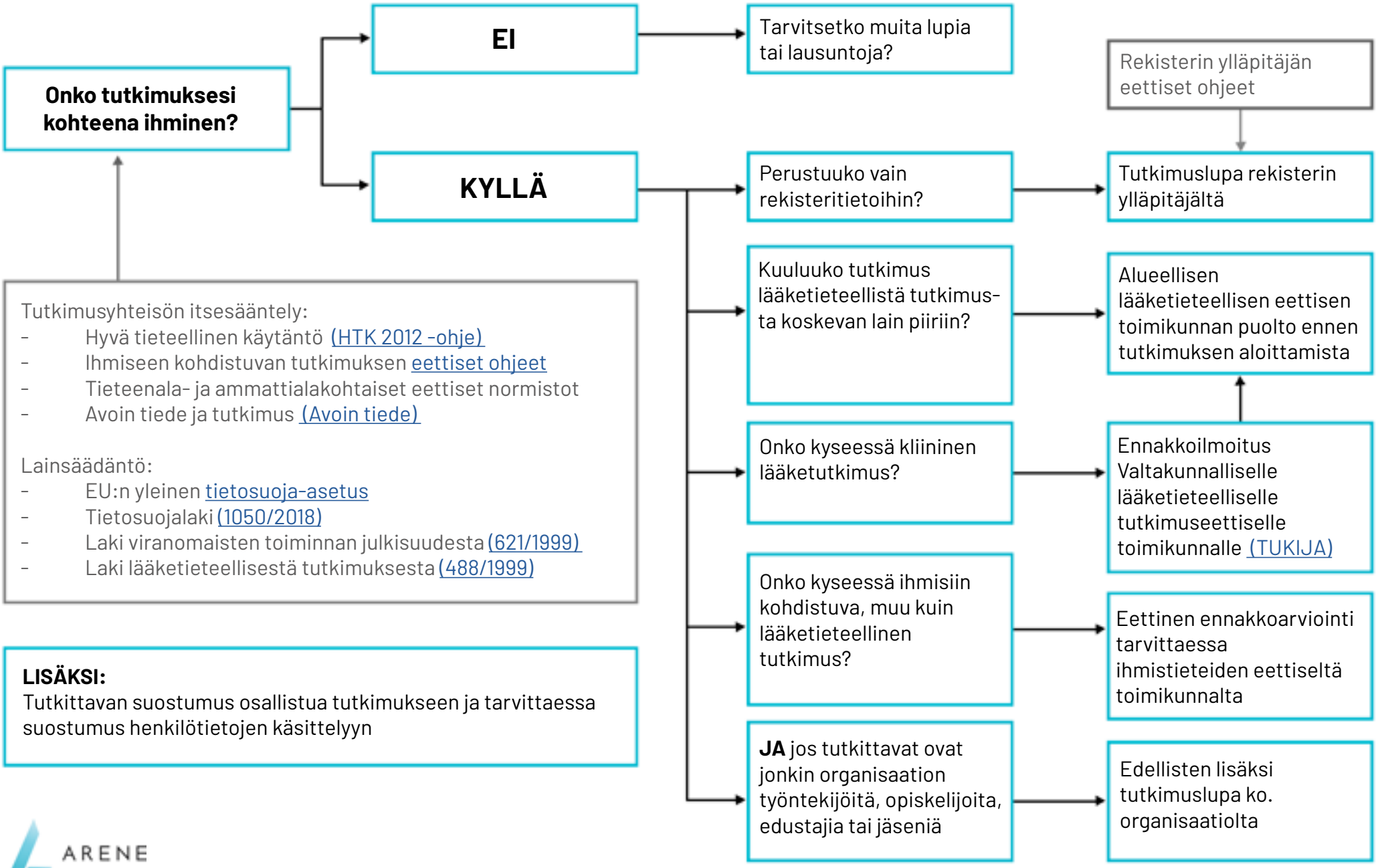

ARENE